

Проф. др МИРЈАНА Д. СТЕФАНОВИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

МИЛОШ ЂУРИЋ И СРПСКА НАРОДНА КУЛТУРА

Апстракт: Најмање или готово никако проучавани, рани радови Милоша Н. Ђурића (1892–1967), били су посвећени народној култури, традицији народног певања и вишетомном антологијском избору српске народне поезије. С њима у вези, каснији радови посвећују се односу народног и античког као оној вредности која је вечна, јер је у основи – етичка. Темелј свесловенства, панславизма, овај класичар проналазио је у суштини људскости, о чему сведочи сваки од наслова овако одабране теме: усмене народне поезије. Сви су они обједињени појмом душе, оним њеним скровиштем из којег искри став честитости.

Размишљајући о европским народима и врењима политичког и културног живота Југославије и Европе између 1. и 2. светског рата, Милош Н. Ђурић утврђује важност образовања и још од антике важног неговања „говореће, живе емоције екуменско-културног идеала“ која превазилази тескобу локалног национализма и шири се транснационално ка целом човечанству. Као идеал, она није недостижна, будући да је српска народна песма већ о томе певала. Једино исходиште човека јесте његово морално биће које заговара „господски човек народне песме“.

Кључне речи: Милош Н. Ђурић (1892–1967), српска народна поезија, античка поезија, етика, панхуманизам, идеја културе

Нимало претенциозна, а најмање патетична, уз извесну дозу критичности, свакако, јесте и тема овог мог излагања, која показује колико није био у праву Сима Пандуровић кад је у, иначе доброј песми, испевао чувени стих „хигијена несезања вида“. Управо из (не)хигијене заборавља данашња наука, поготову она која се бави усменом народном књижевношћу, потпуно је из видокруга својих разматрања скрајнула, до заборавља склонила, ране радове Милоша Н. Ђурића. С друге стране, пак, кад се данас говори о оном делу његовог опуса који представља размишљање о словенској култури и теми ети-

ке свих нивоа у народној песми, данашња наука ћути; изузев два прилога Ксеније Марицки Гађански, из 1992. и 1993. године,¹ нисам пронашла ниједан други који би осветлио вредност ових расправа М. Ђурића. Данас углавном познат као историчар хеленске књижевности и философије, пре свега етике, Милош Н. Ђурић је заборављен као аутор вишетомне антологије српске народне књижевности² и расправа о њима. Не би у томе требало тражити кривца само у цензури из 1918, кад је он те првобитно забрањене радове објавио шест месеци касније, па потом и током наредних неколико година, а шездесетих година 20. столећа овим темама вратио се и у радовима објављеним у *Лейойису Мајице српске*. Ни данашњи радови о суштини етичког не желе да разумеју тумачење овог господина научника.³

¹ „Милош Н. Ђурић данас“, *Удружење књижевних преводилаца Србије, Београд, 7. децембар 1992*; „Сто година Милоша Н. Ђурића“, *Сунчани сайт*, II/1993, бр. 3, стр. 187–196.

² Под том вишетомном антологијом сматрам шеснаест књига избора из српске народне поезије и три књиге народних приповедака. Све су објављене 1925. у издању београдског предузећа „Народна просвета“: *Српске народне џесме 1: Верске џесме* (62 стр.); *Српске народне џесме 2: Немањићи и Мрњавечићи* (72 стр.); *Српске народне џесме 3: Косовске џесме* (61 стр.); *Српске народне џесме 4: Марко Краљевић. 1. део* (63 стр.); *Српске народне џесме 4: Марко Краљевић. 2. део* (63 стр.); *Српске народне џесме 5: Бранковићи и Јакишићи* (67 стр.); *Српске народне џесме 6: Црнојевићи* (47 стр.); *Српске народне џесме 7: Хајдуци* (61 стр.); *Српске народне џесме 8: Ускоци* (79 стр.); *Српске народне џесме 9: Борбе црнојорске* (62 стр.); *Српске народне џесме 10: Ослобођење Србије. 1. део* (63 стр.); *Српске народне џесме 10: Ослобођење Србије. 2. део* (63 стр.); *Српске народне џесме 11: Љубавне џесме* (62 стр.); *Српске народне џесме 12: Свадебне и џородичне џесме* (62 стр.); *Српске народне џесме 13: Обредне, обичајне, џобожне и миџолошке џесме* (74 стр.); *Српске народне џесме 14: Посленичке, иџрачке, иџриодне, шаљиве и осџале лирске џесме* (58 стр.); *Српске народне иџриовейке 1: Озбиљне иџриовейке. 1. део* (63 стр.); *Српске народне иџриовейке 1: Озбиљне иџриовейке. 2. део* (64 стр.); *Српске народне иџриовейке 2: Шаљиве иџриовейке* (58 стр.).

³ Један од таквих новијих примера јесте књига Мирка Ђорђевића (*Ослобођење и сџасење – о идеолошко-џолиџичком обрасцу у СПЦ*, Мост арт д.о.о, Земун, 2102). Одломак који је под насловом „Незавршена косовска вечера“ објављен у дневним новинама *Данас* (XVI/2012, бр. 5521–5522 од 10–11. новембра, стр. XI) показује, на жалост, колико је опасно упуштати се у полемику с појединим мишљењима уколико се претходно није добро и систематски проучила грађа која се критички посматра. Залажући се, наиме, за ставове Илариона Руварца, за које – опет погрешно! – каже да су заборављени или, чак, и свесно одгурнути у свесни заборав, о томе како се овај знаменити научник борио против митоманије какву је, по Ђорђевићу, исказивао Милош Н. Ђурић, аутор ове нове књиге и о косовској легенди упао је, на жалост, у сопствену замку. Пренебрегавајући чињеницу да су радови М. Ђурића о видовданској етици, као Мештровићеве скулптуре, одјек, тачније последича неморала, неетичности рата као мрака у крви – што је, уосталом, и изазвало авангардни тип певања М. Црњанског, Р. Петровића и С. Винавера – овај истраживач религије оштри критички суд на наводној идеологизацији и митоманској склоности у интерпретацији народне поезије; такав идеолошки набој проналази и у ставо-

Српска народна прошлост, српска култура, српска народна песма – све је то за Милоша Ђурића представљало изазов да открије суштину српског човека, у идентитету српског као бићу с моралним залогом који искри из народних стихова испеваних уз гусле. Из каталога са изложбе у Универзитетској библиотеци, из 2008. године, а свакако пренесено из интервјуа „У сусрет Аријану“ у листу *Полиџика* (1962), сазнајемо и као аутентично сведочанство сећања како су овом научнику прве књиге биле управо – народне песме: „Народне песме биле су прве књиге које ми је отац, учитељ, ставио у руке. Свих оних девет књига знао сам напамет. Често сам се враћао Вишњићу ... Вишњић је наш Хомер.“ И, даље, сведочи о томе како је 1912. почео с објављивањем и својих песама, али и проучавањем српске народне поезије. Од тада, од својих научних почетака, па до последњих радова, чак и у вези с неком другом доминантном темом, професор Ђурић је примере из народне поезије увек уткивао у њих.⁴

Неки од тих радова више су основани на мотивској или тематској сличности међу античком грчком и српском усменом народном поезијом (Филип Вишњић и Софокле; Хомерова *Одисеја* и српска народна песма; Босиљ-

вима Милана Будимира?! Чак се погрешно ту наводи како је Милош Н. Ђурић преузео ставове Стојана Новаковића. Опасно је стављати у уста неке мишљење које уопште није изрекао, па то потом и идеолошки обојити. Нити је, наиме, Иларион Руварац писао то о чему пише М. Ђорђевић, нити је М. Н. Ђурић идеологизовао своју концепцију суштине културе. Нека се, уосталом, већ на овом месту, макар и у напомени, јасно каже како се славни историчар из манастира Гргетега залагао за разликовање историјског и митолошког слоја у народној песми и баш на том митолошком слоју увиђао вредност народне песме (уп. Миодраг Поповић, *Видовдан и часни крсти. Ојлед из књижевне археологије*, Слово љубве, Београд, 1976, стр. 9–11), а М. Н. Ђурић је наставио управо тим путем и утврдио како је баш то суштина једне културе: ту је етичка слој, етичка суштина једне културе.

⁴ Тако, на пример, рад „Анри Бергзон или философија стварања“ (*Мисао*, III/1921, књ. V, св. 7) он завршава поређењем у којем су чланови компарације јунаци српске народне песме: „Живот је нерастегљив и недељив, и како ни организми тако се ни цео ток живота не може мерити мерама и схемама чврстих телеса; интелигенција калупе и рухо мртве материје меће на живи свет, а то не пристаје, као ни хаљине Момчилове што не пристају Вукашину“ (стр. 488). Дело *Рационализам у савременој немачкој философији* (Издавачка књижевна гецце Кона, Београд, 1928) завршава својим песнички успешним а научним тумачењем односа рационализма и ирационализма и то идејом побратимства: „Ирационализам са својим тајнама и чудима подсвести, са својим тоталитетом доживљавања, са својом интуицијом и магијским ревелацијама, са стваралачким слободама, клони се рационализам као непотребног шпијуна с његовим празним шаблонима и схемама, с неизбежним равнотежама и статикама, с облигатним догматичним ставовима и крутим формализмима, а повраћа му се само онда кад му интелект хоће да буде искрен и равноправан сапутник. Тада су они као наша два побратима, Милош Обилић и Марко Краљевић, кад напоре до језде преко Мироча планине, Марко је разум, а Милош осећај. И осећај пева, пева царско грло Милошево, да разум не задрема, да не клоне будна памет Маркова.“

ка девојка и Темида; хеленски и српски смисао за лепоту на примеру лепе Јелене; пријатељство у старој Хелади и код Срба; *Илијада* и српска народна песма; укупно девет студија). Колико је одлично познавао српску народну песму сведочанство је и један, само по обиму, мали рад, а по свом значају уистину цин-рад, у којем на мање од пола странице, колико запрема читав прилог, тумачи значење једног израза Лазе Костића; ту реч су сви погрешно регистровали. Израз „радојички“ су и Светислав Стефановић и Милош Црњански узимали у значењу „радостан“. А то је заправо придев од имена Радојица: „И тај придев у Костићеву стиху није друго него алузија на Малог Радојицу, познатог јунака обешењака из народних песама, нарочито из песме *Мали Радојица* (Вук, III, 51), коју је објаснио Павле Поповић у својој студији *Около Малој Радојице*“.⁵ Кратка, јасна и речита порука: само треба читати, и народне песме и научне расправе.

Као двадесетогодишњак, још студент, објавио је *Видовданску еџику* (1914), која би симболично могла да обележи целокупно научно усмерење Милоша Н. Ђурића: истим, дакле, погледом гледати и одмеравати етичност античког дела и српске народне песме, и то најмање поредбеним методом, већ обједињавајућим погледом као свеопштом – не: светском! – категоријом уметности речи.⁶ Зашто је важно ово истакнути? Податак да је систематско своје проучавање посветио суштини једне културе, оном што је непролазно биће националне културе, од пресудне је важности за разумевање узрока Ђурићевог проучавања народне песме.

Веома је важно, у оквирима ширег обима какав је трагање за оним што је вечно биће културе, уочити спрегу истраживања народне песме и филозофије културног обрасца. Шта је оно што чини ту срж? Где се то налази? Је ли то променљива вредност? Постављена као основна, ова питања траже одговор у Ђурићевој изузетно важној расправи „Проблем зависности култура“⁷, која је суштина целе његове научничке визије која се потом реализује и у другим расправама и монографијама. Укратко, закључци, изведени из интересантно постављених премиса, своде се на следеће: култура може бити променљива, она може да живи свој живот, да умре, али не и да изумре, будући да се, метаморфозизирана, преобликује у нови облик исте културе;

⁵ „Значење израза „радојички“ у песми *До појаса* Лазе Костића“, Зборник историје књижевности САН. Одељење литературе и језика, књ. 6, стр. 7.

⁶ „Као студент Загребачког универзитета, где је студирао филозофију културе и историју етике античке и савремене, био је десна рука Димитрију Митриновићу, који је својим надахнутим стилем и блиставом фразом повукао за собом не само своје другове него и редакцију *Српској књижевној илустрацији*. У том полету дао је Милош као двадесетогодишњи студент своју *Видовданску еџику*. Тим путем, који је спајао антику и напредно југословенство, ишао је Милош Ђурић све до последњег часа, бавећи се класичним и философским студијама [...]“ (Милан Будимир, *Говор на сахрани у Београду, Споменица посвећена његовом академику Милошу Н. Ђурићу* (прир. Војислав Ђурић), САНУ, Београд, 1972, стр. 7.

⁷ *Нови видици*, I/1928, бр. 3–4, стр. 223–229.

као што у Јерусалиму стару питому маслину, која више није способна да рађа плод, подмлађују калемљењем са младом дивљом биљком. На исти начин се обнавља једна култура. То је тај плурализам култура, који се овде објашњава и примером о томе како су Срби, негдашњи пагани, примили хришћанство; даје се и примером стихова из чувене Змајеве песме „Светли гробови“ посвећене сенима песника Ђуре Јакшића: „Па се виде светли трази, / Једној духа разних доба, / Духа коме нема гроба“. Шта је, поставља се ту питање, оно што није променљиво у једној култури? Чињенице њеног живота се мењају из једног доба у друго, а култура остаје себи својствена у оквиру велике заједнице различитих култура. Пратећи ток једне културе кроз историју, можемо пратити те чињенице, које су ипак само спољашњост неке суштине. Оне су, дакле, само физиономија иза које се налази суштина, физиономија – душа културе, она вечна и обележавајућа особина националног, тј. *primum movens* историјског кретања културе.

Обједињавајући, ето, појам душе, можда баш бергсоновски схваћен, јесте културолошко прибежиште за став честитости. Он искри из многих радова, који сада, по овом обрасцу, јединственом, рекла бих, у тумачењу теорије културе, могу бити јаснији и разумљивији у томе: 1. зашто је Марко већи човек од Ахилеја, баш зато што је, у песми „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, признао да је Муса бољи јунак од њега; већи је зато што је у таквом ставу открио душу своје културе;⁸ 2. зашто Хераклова двојност карактера, као и Марков душевни расцеп, ипак нису истоврсни, јер је Марко заштитник гоњених,⁹ зашто ту суштину културе треба тражити ипак на извору, тј. у народу.¹⁰

Шта је, дакле, та физиономија која се именује душом културе? Која је то универзална категорија, непроменљива за сваку појединачну културу? Одговор лежи у ономе до чега је Милошу Н. Ђурићу највише и најпре и пре свега стало. Одговор је, једноставно, у оној монографији, у оној врсти истраживања које је овом аутору било најважније. У етици. Етичност се показује као она универзална категорија из које све остало происходи: сазнање и утеха – сазнање као Итака и завичај као утеха. А проналази се у језгру народне песме, дакле у њеном митолошком слоју, где као драгуљ искри „унутрашњи општечовечански елан“.¹¹ Народна песма много је више од, и данас још увек уобичајених, истраживања локалне боје, стиха, стила, интернационалних мотива. Народна песма продире до оног што овај научник назива

⁸ „Два мегдана или о ахајској претворности и српској праведљивости“, *Глас САНУ. ССLXIV. Одељење лихтературе и језика, књ. 7*, Београд, 1966, стр. 61–72.

⁹ „Мит и смисао Прометеја“, *Прейеча*, I/1928.

¹⁰ *Мити о сунчевој сесџири или њознаџио и њејознаџио у митџској философији*, Графички завод „Макарије“ АД, Београд, 1925.

¹¹ *Мити о сунчевој сесџири...*, нав. дело, стр. 37. Занимљиво је, чак и као поука за данашње истраживаче, колико је Милош Н. Ђурић систематски пратио периодику, кад је у овој књизи оставио податак, веома важан али данас заборављен, о томе да је у нишком часопису *Кића* (у седмом годишту) пронашао варијанту Вукове песме „Сунчева сестра и паша тиранин“.

„магмом опште душе“, до вечног екуменског. Отуд уопште није тешко, ако се прихвати та суштина душе која лежи у митском слоју, да се она приземљи и у реалном, стварном свету. Јер је унутрашњи живот певача оваплоћен у унутрашњем свету јунака његове песме где животни бива и пребива етички принцип.¹² Без обзира, ето, што најчешће не знамо ко је спевао народне песме, или ко је испевао *Илијаду* и *Одисеју*, или баш због тога што то не знамо, управо из те чињенице „непознатости“ видимо јасније карактер општости етичког принципа као основну категорију културе. Посматрана, отуд, кроз проциљиве и стрпљиве анализе у радовима Милоша Н. Ђурића, култура се појављује као етичко зрачење, „као поредак, складност, срећеност, законитост, мир“.¹³

Из такве идеје о суштини културе до идеје панхуманизма корак је следствено логичан, али и иновативан у томе што се управо у особини панхуманизма налази и величина једне културе. У *Философији панхуманизма* (1922), насталој после ратних страха, јасна је емоција југословенства, јединства које би водило сталожности, срећи и миру, какав се налази у утишаној, праведној души народне песме која негује повезаност свих бића управо преко своје толерантности, која је позната и из деспотовог „Слова љубве“.¹⁴ Таква екуменска мисао, таква екуменска емоција – попут сна о интеркозмичкој свести – јесте оно општечовечанско значење моралне борбе које се изнедрило из видовданске етике.¹⁵

Не мали је, тако, збир наслова, који су свакако обједињени појмом душе, оним њеним скровиштем из којег искри став честитости. Размишљајући о европским народима и врењима политичког и културног живота међуратне Југославије и међуратне Европе, Милош Ђурић утврђује важност образовања и још од антике важног неговања „говореће, живе емоције екуменско-културног идеала“ која превазилази тескобу локалног национализма и шири се транснационално ка читавом човечанству. Као идеал, она није недостижна,

¹² „Снага унутрашњег живота. Етички коментар народној песми *Проиаси царсѣва срѣиској* (Вук, II, 45)“, *Гласник Професорској друштва*, I/1921, св. 7–8, стр. 345–353.

¹³ „Култура и етика“, *Лейоис Маѣице срѣиске*, 142/1966, књ. 397, св. 2 (фебруар), стр. 89.

¹⁴ Није ова идеја уопште била примљена у време када ју је наш философ објавио. Памфлетски жестоко, али не увек и логично, дочекао ју је на нож управо – Аугуст Цесарец (!) у чланку „Мистификација једне етике“ у *Пламену* за 1919. годину (уп. Гојко Тешић, *Zli volšebnici. Polemike i pamfleti u srpskoj književnosti, 1917–1943. Knjiga prva: 1917–1929*, стр. 85–91, 533 – 534); у одбрану тих идеја устаје Љубомир Мишић 1925. године, који у делу М. Ђурића налази зенитистичку идеологију („Милош Ђурић, за кога се зна да је објавио књигу о панхуманизму под утицајем прве фазе зенитистичког покрета“, уп. Г. Тешић, *nav. delo*, стр. 415).

¹⁵ „Vidovdanaska misao (senkama kosovskih junaka)“, *Savremenik*, XIV/1919, br. 6, str. 266–270; „Srpska narodna pesma u ekumenskoj perspektivi“, *Jugoslavenska obnova – njiva*, IV/1920, br. 32 (25. septembar), str. 650–651; br. 34 (9. oktobar), str. 684–687; „Kosovo“, *Kritika*, II/1921, br. 4, str. 113–123.

будући да је српска народна песма већ о томе певала. Једино исходиште човека јесте његово морално биће које заговара „господски човек народне песме“.¹⁶

Господственост је, по Милошу Ђурићу, став да је свако човек и да му то треба признати, па и у душманину видети принцип човека. Пример за то јесте песма „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“. Тај српски етос, реализован је у чину Марка Краљевића који признаје свом противнику Муси да је бољи јунак. И тим признањем, како утврђује Милош Ђурић, Марко постаје бољи човек од Мусе Кесеџије. Други пример, који овом аутору служи као подлога за уопштавање етоса народне песме, јесте песма Бановић Страхиња. У њој су негативни људи управо фамилија Југовића, која се одриче одбегле или отете кћери, а муж јој, млади бан Страхиња, прашта и присилно проведenu ноћ у шатору, са Турчином. Па и Косовка девојка уистину јесте симбол такве господске велике праштајуће душе. Потврду за то нашла сам и у каталогу изложбе „Надежда Петровић“ коју су 2007. године организовали Музеј града Новог Сада и Народни музеј у Београду. Да није било тог суштинског „душиног“ у српском човеку, да није било величине културе у њеном козмичком опредељењу за вечно вечиту вредност, не би било живота култури. А то живи и у болничарки Надежди Петровић, која попут народне девојке обилази рањенике после боја; писмо породици, крајем септембра 1914, у жеку Првог светског рата, започиње баш као што је народни певач певао о Косовки: „Сада сам села после целе ноћи скупљања по разбијашту претеклих нескупљених рањеника после јучерашњег страшног крвавог окршаја; нисам ни хлеба јела, толико је било посла око тога, да сам скоро пала од умора; целе ноћи смо их доносили, превијали, дерала сам и своју болничку кецељу и кошуља је дошла на ред.“

Та *философија прашињања*, на ова два примера из народне песме – као и у Надежде Петровић –, а има их још у расправама Милоша Ђурића, јесте онај основни принцип који темељи национални карактер и националну културу, а који се губи у уметничкој поезији. „Сва наша народна поезија јесте најскупљи украс наше модерне културе, али њен човек заостаје за величином и снагом човека из народне песме. Ако хоћемо, дакле, да души својој јасан профил дамо, живот свој да најлепше стилизујемо, шта је природније, кад имамо тако снажне и богате дивљаке, него да идемо по калеме где их највише има и где су они најбољи?“¹⁷

¹⁶ „Културна мисија Словена“, у књизи: *Пред словенским видицима. Прилози философији словенске културе*, Свесловенска књижара М. Ј. Стефановића и друга, Београд, 1928, стр. 51–77.

¹⁷ Ово су речи које обележавају суштину Ђурићевог поимања културе. Зато мислим да би две расправе, посвећене специфично овој теми, могле да буду замишљени предговори оној философој вишетомној антологији српске народне поезије: „Народна песма. Културно-философске оријентације“, *Просветини гласник*, XL/1923, св. 11, стр. 657–670; св. 12, стр. 752–766 (као одломак из планиране студије „Народна песма и мисија Словена“); „Козмички дух у нашем песништву“, *Народна одбрана*, II/1927, бр. 15 (1. август), стр. 258–261; бр. 16 (15. август), стр. 277–280; бр. 17 (1. септембар), стр. 305–309.

Тај величанствен облик људски пружене руке у опроштају, у каснијим својим радовима, Милош Ђурић доводиће у ниво поређења, изједначавања чак, с античким, пре свега, хеленским истоврсним ставовима, поготову у позним радовима о култури и етици и о појму главног пријатељства, које се управо тако, као стална синтагма, као формулаички израз, појављује у српској народној епској песми.

То саобраћање с пријатељем у Хомера, као и у нашим песмама „Сестра Леке капетана“, „Раде од Сокола и Ашин-бег“, „Женидба Стевана Мусића“ показују моралност поступака управо у чињеници да се и неке које стереотипом постао непријатељ, јер је другог рода и друге вере, може пружити толерантна рука и тиме себе из мрака лутања по сопственим поступцима прећи у сунчане дане живота, како то песнички тумачи Милош Ђурић, а наводи хајдучке стихове:

Чујете л' ме до два побратима,
лето прође, грозна зима дође,
лист опаде а гора остаде,
по гори се ходити не може,
ђе ће који зимовати зиму?
Код каква ли главна пријатеља?

Управо, о томе и јесте реч. Етичност човековог става, која се огледа и прераста у етичност националне културе, види се у философији праштања која води и ка култу пријатељства, а само би несклад између културних тековина и етичког поретка урушавао и умањивао једну културу. Култура је, по Милошу Ђурићу, а поново истичем овај исказ, „етичко зрачење“, јер само тако добија способност да испољи свој склад, своју уређеност, своју законитост, свој мир.

Била бих слободна да унеколико коригујем мишљење овог великог научника и, по свему судећи, великог човека, примерима из уметничке књижевности, из 18. столећа, путописом Јеротеја Рачанина, или ставовима о пријатељству из пера Доситеја Обрадовића. Својим толерантним пријатељством Србин 18. века утирао је границе међу културама, тј. укидао је стереотипне представе. И преводећи с других језика, пријатељским гестом превода уводио друге нације у своју, управо идејама које су ту искриле чином толерантне културе. А Доситеј је своје дело *Живоїи и ѿрикљъченија* завршио овим речима: „Јест у јестеству човеческом движеніје неко тајно и мучеће склоњеније к љубови других, које ако се не упразни у једнога или у мале, природно излијава се на многе“.

Тај израз пријатељства кроз алтруизам о којем Доситеј говори, јесте управо облик интеркултуралности, то је та Ђурићева „философија праштања“. Анализирајући ставове српске народне песме која увек носи „панхумана“ обележја, овај философ и етичар расправљао је о томе како је потребно напустити локалне национализме који су супротни ставовима народног пе-

вача који велича толерантни гест признања већег јунаштва непријатеља од сопственог.

На тај начин, али и у недостатку обједињавајућег појма културе, већ је отворен пут разбијању предрасуда и, с друге стране, заснивању идеје о том да „култура“ није појам који би требало употребљавати у једнини. У оквирима те проблемске претпоставке треба разумети колико нема чисте националне културе, баш као што и специфичне историјски условљене разлике међу национално утемељеним културама обогаћују свет који треба разумети као заједницу.

Кад би се, нека буде замишљено, на пример, на некаквој ничијој земљи сакупили представници различитих нација, а да се претходно уопште нису познавали, развила би се просветитељска жеља, утемељена у антици, за толеранцијом кроз упознавање једних са другима, тј. главна тема тог великог хуманог века – пријатељство.

Упознајући свог првобитног непријатеља Енкидуа, јунак Гилгамеш укинуо је у себи стереотипну митску представу о Другом и прекорачио границу која га је омеђавала од страног. У веку просветитељства високе школе су, и у ери цветања идеје народности, предност давале општем образовању и учењу светске историје, наравно, не зато што су оне биле недовољне развијене науке. У то време била је, наиме, развијена идеја о општечовечанском без обзира на нацију. Преобликовање тог космополитизма у „националноисторијски индивидуализам“ код Срба трајало је веома дуго, а полако се, али делотворно, претакало у разликовање између општег и националног као припадајућег дела тој целини. Зато и проблеми изучавања националне културе каква је, међу другима, и српска, рушење предрасуда и граница унутар тако образованог идентитета могли би, управо на овим и оваквим студијама Милоша Ђурића, да представљају прави одговор на чувено Хамлетово питање.

Prof. Dr. MIRJANA D. STEFANOVIĆ

Philosophische Fakultät
Universität in Novi Sad

MILOŠ N. ĐURIĆ UND DIE SERBISCHE VOLKSKULTUR

Zusammenfassung

Die am wenigsten oder fast unerforschten frühen Arbeiten von Miloš N. Đurić (1892–1967) waren der Volkskultur, der Tradition der Volkspoe-

sie und der mehrbändigen anthologischen Auswahl aus der serbischen Volkspoese gewidmet (1925). Verbunden damit befassen sich die späteren Arbeiten mit dem Verhältnis zwischen dem Völkischen und dem Antiken, als jenem Wert, der ewig ist, denn in seiner Grundlage ist er – ethisch. Den Grundstein des Allslawentums, des Panslawismus, fand dieser Klassiker im Wesen der Menschlichkeit, wovon jeder Titel dieses so ausgewählten Themas zeugt: der mündlichen Volkspoese. Sie alle sind durch den Begriff der Seele vereint, jenem Versteck von ihr, aus dem der Funke der menschlichen Einstellung über Aufrichtigkeit entspringt. Über die europäischen Völker und die Wirren des politischen und kulturellen Lebens in Jugoslawien und Europa zwischen den zwei Weltkriegen nachsinnend, stellt Miloš Đurić die Bedeutung von Bildung fest, und der noch seit der Antike wichtigen Pflege der „sprechenden, lebendigen Emotion des ökumenisch-kulturellen Ideals“, welche die Eingeengtheit des lokalen Nationalismus bewältigt und sich transnational auf die ganze Menschheit ausbreitet. Als Ideal ist sie nicht unerreichbar, da dies im serbischen Volksgedicht schon besungen wurde. Der einzige Ausgangspunkt des Menschen ist sein moralisches Wesen, für das sich der „ehrenwerte Mann des Volksgedichts“ einsetzt. Die Folgen einer solchen Denkensart üben einen inspirativen Einfluss auch auf die Erforschung derselben Ideen in der Epoche der Aufklärung aus. Auf diese Weise, aber auch mangels eines vereinheitlichenden Kulturbegriffs, ist einerseits schon der Weg geebnet für die Beseitigung von Vorurteilen, und andererseits für die Entstehung der Idee, dass „Kultur“ kein Begriff ist, den man im Singular benutzen sollte. Im Rahmen dieser Problem-Vermutung sollte man verstehen, wie wenig reine Nationalkultur es gibt, gleichwohl wie spezifische, historisch bedingte Unterschiede zwischen national verwurzelten Kulturen die Welt bereichern, welche man als Gemeinschaft verstehen soll, jene, die vorrangig auf der Idee der Freundschaft beruht, die man in der Deutung von Miloš N. Đurić als „Philosophie des Vergebens“ verstehen kann. Indem er seinen ursprünglichen Feind Enkidu kennenlernt, beseitigt der Held Gilgamesch bei sich selbst die stereotypische mythische Vorstellung vom Andersartigen und überschreitet die Grenze, die ihn vom Fremden geteilt hat. Im Jahrhundert der Aufklärung gaben Hochschulen, auch in der Epoche der Blühens der Idee der Nationalitätszugehörigkeit, den Vorrang der Allgemeinbildung und der Lehren der Weltgeschichte, aber natürlich nicht aus dem Grund, weil es um ungenügend entwickelte Wissenschaften handelt. Zu dieser Zeit war nämlich die Idee vom Allgemein-Menschlichen entwickelt, ungeachtet der Nation. Die Umformung dieses Kosmopolitismus in den „national-historischen Individualismus“ hat bei den Serben sehr lange gedauert, und sie führte langsam, aber wirkungsvoll zur Unterscheidung des Allgemeinen vom Nationalen, als einem

Teil, der zu diesem Ganzen gehört. Aus diesem Grunde könnten auch die Probleme bei der Erforschung der nationalen Kultur, was, unter anderen, auch die serbische Kultur ist, und die Beseitigung von Vorurteilen und Grenzen innerhalb einer so herausgebildeten Identität gerade in diesen und solchen Studien von Miloš Đurić die richtige Antwort auf die berühmte Hamlet-Frage darstellen.

(Übersetzung aus dem Serbischen: Robert Kovač)